

O NEKIM PROBLEMIMA TEORIJE O KARAKTERU
NOP-a U JUGOSLAVIJI*Dušan Plenča*

Znanstvenim izučavanjem povijesti narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije u Jugoslaviji bavi se sve veći broj naučnih radnika ne samo kod nas već i drugdje. To je i razumljivo, ako se ima u vidu da naučnike širom svijeta sve više privlače karakteristike i specifičnost puteva jugoslavenske revolucije. Neosporno je takav interes bio presudan za dosadašnje objavljivanje veoma značajnih istorijskih studija u kojima su dati ozbiljni napori na objašnjenju fenomena našeg narodnooslobodilačkog rata U Jugoslaviji je do danas objavljeno oko 130 zbornika dokumenata, 34 zbornika sjećanja, oko 200 monografija i kronika, 10 pregleda i veći broj rasprava o NOR-u. U posljednje vrijeme sociolozi, ekonomisti i filozofi pokazuju sve veći interes za izučavanje narodnooslobodilačkog pokreta. Upravo zbog toga sasvim je prirodno što su se na širokom frontu jugoslavenske naučne misli pojavila oprečna mišljenja o nizu teoretskih problema naše nedavne prošlosti. Tako je i Franjo Tuđman, u prilogu »O istraživanju karaktera NOP-a i uvjetima u kojima su nastale odluke AVNOJ-a, objavljenom u časopisu »Forum« 1963, br. 10, dao vrlo zanimljiva teoretska tumačenja o karakteru i formama našeg narodnooslobodilačkog pokreta. S obzirom na to da neke od njegovih postavki izazivaju oprečna mišljenja, osjećam se odgovornim pred jugoslavenskom naučnom javnošću da na njih ukazem.

Prije svega, Tuđman je u pomenutom napisu NOP podijelio u dvije faze. I dok se on, po njemu, u prvoj fazi isključivo borio protiv okupatora, dotle se »bivša kraljevska Jugoslavija pojavila kao protivnik NOP-a u drugoj fazi, onda kada je NOP već izvojevao odlučujuće političke i vojničke uspjehe nad okupaciono-kvinsliškim sistemom, i to se pojavila prije svega na međunarodnom planu, u licu emigrantske vlade, kao faktor koji je otežavao međunarodno priznanje NOP-a, zbog njegova revolucionarnog karaktera«.¹

Tuđmanova teoretska konstrukcija povijesti NOP-a po etapama koje su imale različite ciljeve podsjeća na stavove Kominterne za vrijeme drugoga svjetskog rata, kada je ona u svojim depešama upućenim Vrhovnom štabu NOP i DVJ davala direktive da se snage NOP-a u tzv. prvoj etapi isključivo angažuju u borbi protiv okupatora. Prema ocjeni Kominterne, obračun s emigrantskom vladom i njenim eksponentima u zemlji imao je uslijediti u tzv. drugoj etapi,

¹ F. Tuđman, O istraživanju karaktera NOP-a i uvjeta u kojima su nastale odluke AVNOJ-a, Forum, Zagreb 1963, br. 10, str. 524.

tj. onda kada se izvojuju odlučujuće pobjede nad okupatorom.² Centralni komitet KPJ i Vrhovni štab NOP i DVJ nisu se slagali s takvim stavovima i direktivama Kominterne. Oni su polazili od činjenice da je KPJ već od prvog dana oružanog ustanka stalno isticala ne samo oslobodilačke već i revolucionarne ciljeve NOP-a. Prema mišljenju druga Tita, nije bilo moguće »pozvati samo narod u borbu protiv okupatora, a ne dati mu istovremeno da razumije da će tom borbom ujedno postići nešto novo, mnogo bolje, da se više neće vratiti staro — tako ne bi bilo moguće pokrenuti sve narode u borbu, niti tako široko narodne mase zainteresovati za nju, niti bi se moglo u njoj izdržati do kraja, tj. pobijediti.«³

Na sjednici Politbiroa CK KPJ održanoj 4. jula 1941. u Beogradu donesena je istorijska odluka o dizanju oružanog ustanka. Tom prilikom je CK KPJ potpuno nacionalno i socijalno oslobođenje naroda Jugoslavije odredio kao svoj revolucionarno-strategijski cilj u drugom svjetskom ratu.⁴ Ove strategijske koncepcije i revolucionarna politička platforma KPJ od početka su oružanom ustanku protiv okupatora davale pečat socijalističke revolucije. Borba za nacionalno oslobođenje i socijalni preobražaj međusobno su se prožimale i uslovljavale. Upravo zbog toga potrebno je ukazati na osnovne elemente revolucije.

Paralelno s razvojem ustanka, »naša partija (je) 1941. godine, u početku ustanka« — prema ocjeni druga Tita u njegovu političkom referatu na V kongresu KPJ — »udarila temelje nove, narodne vlasti, umjesto stare, trule predratne vlasti koja je htjela služiti okupatoru.«⁵ Tako su već u ustanku narodno-oslobodilački odbori predstavljali najsnažniji izraz društveno-političke revolucionarne orijentacije NOP-a. Prema ocjeni druga Tita, narodnooslobodilački odbori su bili »klica nove države, koja je postepeno nicala u procesu oslobodilačke borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. Ne slučajno i spontano, već temeljito pripremljeno, smišljeno i organizovano.«⁶ U novoj jugoslavenskoj državi, koja se postepeno izgrađivala u procesu oslobodilačkog rata, radnička klasa i radne mase ostvarile su »dominaciju društvenih i materijalnih interesa«, što je »neminovno davalo novoj državnoj zajednici karakter instrumenata socijalističke revolucije, koja se otpočela preplitati s narodnooslobodilačkim ustankom.«⁷

Tako se NOP već na početku oružanog ustanka sukobio ne samo s okupacionim sistemom »kojim su okupatori faktično zaveli novo državno-političko

² U Arhivi Instituta za izučavanje radničkog pokreta u Beogradu (dalje: AIRPB) čuvaju se neke od tih depeša Kominterne, kao na primjer: AIRPB 1553/III 15—10 (42); 15549/III 14—6 (42); 15553/III 14—10 (42); 15721/XI 14—10 (42); 15736/XI 14—12 (42); 15808/XI 14—35 (42) itd. Detaljnije o stavovima Kominterne prema NOP-u pisali su Dušan Plenča, Međunarodni odnosi Jugoslavije u toku drugog svjetskog rata, Institut društvenih nauka, Beograd 1962, i Pero Morača, Prilog izučavanju odnosa KPJ i Kominterne u periodu oslobodilačkog rata i narodne revolucije (u rukopisu, Institut društvenih nauka u Beogradu).

³ Josip Broz Tito, Stvaranje i razvoj Jugoslavenske armije, Beograd 1949, 40.

⁴ Vojnoistorijski institut, Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, II, Beograd, 1958, 654.

⁵ V kongres KPJ, Beograd, 1948, 81.

⁶ Josip Broz Tito, U čemu je specifičnost oslobodilačke borbe i revolucionarnog preobražaja nove Jugoslavije, Komunist, br. 1, 1946.

⁷ Program SKJ, Beograd 1959, 94.

uređenje«, kako to Tuđman tvrdi⁸, već i sa »žandarmerijskim, policijskim snagama, općinskim i sreskim tijelima i svim izdajnicima koji stoje u službi vlade Kraljevine Jugoslavije«⁹ — kako to konstatuje drug Tito. Drugih puteva revolucije nije ni mogla imati, pa upravo zbog toga nije se u revolucionarnoj smjeni narodne vlasti moglo ostati samo na rušenju i smjenjivanju opštinskih i sreskih organa vlasti. Rukovodstvo NOP-a je već u ljeto 1941. ozbiljno pomišljalo na stvaranje revolucionarne vlade. CK KPJ je 28. augusta 1941. obavijestio Kominternu da će se u najskorije vrijeme formirati »Narodni komitet oslobođenja« kao centralni organ narodne vlasti.¹⁰ Od tog momenta pa sve do Drugog zasjedanja AVNOJ-a, KPJ je stalno zagovarala potrebu da se formira revolucionarna vlada. Vrhovni štab NOVJ je 12. novembra 1942. obavijestio Moskvu da se vrše pripreme za obrazovanje tijela koje će imati karakter vlade, a zvat će se Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije.¹¹ Što već u 1941. ili 1942. nije došlo do formalnog raskida s ministarskim savjetom Kraljevine Jugoslavije i do formiranja nove, revolucionarne, narodne vlade, u prvom redu krivica je na složenim međunarodnim problemima, kao i činjenici da su vodeće savezničke države priznavale jugoslavensku emigrantsku vladu uprkos njenoj otvorenoj izdaji nacionalnih interesa.¹²

Jugoslavenska buržoazija, pa prema tome i njena emigrantska vlada kao određena politička garnitura, suprotstavila se oružanom ustanku naroda jer je bila svjesna da će se paralelno s borbom za nacionalno oslobođenje razvijati i socijalni preobražaj. Suprotstavljajući se NOP-u i njegovoj jasnoj liniji borbe za nacionalno oslobođenje, pojedine grupacije jugoslavenske buržoazije, u načinu zaštite svojih klasnih interesa, kolebale su se između privremene nagodbe s okupatorom (Nedić, Rupnik, Pavelić) i taktičkog povezivanja sa zapadnim saveznicima preko emigrantske vlade i njenih ekspanziona, četnika Draže Mihailovića.¹³ Međutim, u borbi za nacionalno oslobođenje NOP je oštro postavio dvije alternative: ili za okupatore ili protiv njega. Neprekidan razvoj narodno-oslobodilačke borbe stalno je zaoštravao političku diferencijaciju u zemlji, tako da su veoma brzo bile isključene mogućnosti laviranja i taktiziranja s okupa-

⁸ Tuđman, n. dj., 524.

⁹ AIRPB, 15297 (41): radio-depeša Vrhovnog štaba NOP i DVJ od 3. novembra 1941. Kominterni.

¹⁰ AIRPB, 1780, V-3-2/41.

¹¹ AIRPB, 15808/XI 14—35 (42). Kominternu je na tu informaciju odgovorila radio-depešom u kojoj se, pored ostalog, kaže: »U ovoj etapi nemojte potezati pitanje monarhije. Ne postavljajte parolu republike.« (V. D e d i j e r, Josip Broz Tito, Prilozi za biografiju. Beograd 1953, 365).

¹² V kongres KPJ.

¹³ Govoreći o taktičkom laviranju raznih garnitura jugoslavenske buržoazije s okupatorom, vrhovni komandant NOP i DVJ drug Tito 23. februara 1942 pisao je: »Oni (tj. buržoazija; D. P.) nisu marili ni od prvog početka za narodno-oslobodilačku borbu, a danas pogotovo stoje u službi okupatora praveći međusobno razne kompromise samo da bi uskladili svoju borbu protiv naših narodno-oslobodilačkih odreda. U tome su jedinstveni i Nedić, Pećanac, Pavelić, Maček i tzv. jugoslavenska vlada u Londonu.« (Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom II, knjiga 2, dokumenat 201. Dalje: Zb. NOR, II 2, 201).

torom, kako je to radila buržoazija, pa je stvoreno čvrsto jedinstvo kontra-revolucije.¹⁴

Dejstvujući u jedinstvenom taboru kontrarevolucije, bivša »Kraljevska Jugoslavija pojavila se je kao protivnik NOP-a« na početku samog ustanka, a ne »tek u drugoj fazi, onda kada je NOP već izvojevao odlučujuće političke i vojničke uspjehe nad okupaciono-kvinsliškim sistemom«¹⁵ kako to Tuđman tvrdi. Vlada Kraljevine Jugoslavije se energično suprotstavila oružanom ustanku protiv okupatora¹⁶, a njen ministar vojske, mornarice i vazduhoplovstva već je 2. oktobra 1941. proglasio komuniste »opasnim« i »podmuklim« neprijateljem.¹⁷ U jesen 1941, kada se ravnogorski pokret stavio u službu okupatora, Petar Karađorđević je četnike Draže Mihailovića proglasio »odredima jugoslavenske vojske u otadžbini«¹⁸. Na početku januara 1942, Draža Mihailović je imenovan ministrom vojske, mornarice i vazduhoplovstva, a njegove kvinsliške formacije »jugoslavenskom vojskom u otadžbini«.¹⁹ »Svim sredstvima propagande, preko svojih agenata, a u prvome redu preko Draže Mihailovića, ta je vlada sistematski organizirala bratoubilački rat u svim zemljama Jugoslavije[. . .] Ona nosi svu odgovornost za pokolje i zločine koje su vršili i još vrše četničke bande, koje službeno nose ime »jugoslavenska vojska u otadžbini [. . .]«²⁰ — ističe se u Deklaraciji Drugog zasjedanja AVNOJ-a. Ocjenjujući zločinački i protivnarodni rad vlade Kraljevine Jugoslavije, vijećnici AVNOJ-a jednoglasno su usvojili odluku kojom se »jugoslavenskoj vladi u inostranstvu oduzimaju sva prava zakonite vlade, a napose pravo da pred stranim državama zastupa narode Jugoslavije«.²¹

Na osnovu izloženih činjenica evidentno je da su Deklaracijom Drugog zasjedanja AVNOJ-a oduzeta vladi Kraljevine Jugoslavije sva prava zakonite vlade zbog toga što je ta vlada pune dvije godine i devet mjeseci vodila politiku protiv NOP-a.²² Što se prvoj godini rata pri raskrinkavanju izdajničke uloge emigrantske vlade nastupalo mnogo obazrivije nego pri razobličavanju kvinslinga Nedića i Pavelića, iz toga se ne može izvesti zaključak da se u to vrijeme »bivša kraljevska Jugoslavija« još nije eksponirala kao neprijatelj NOP-a. Složena međunarodna situacija, a prije svega određene proturječnosti u anti-

¹⁴ AIRPB, 15556/III 14—13 (42) i AIRPB, 15563/III 14—20 (42); radio-depeše Vrhovnog štaba NOP i DVJ upućene Kominterni 16. i 24. marta 1942.

¹⁵ Tuđman, n. dj., 524.

¹⁶ Vlada Kraljevine Jugoslavije uputila je 2. jula 1941. preko Radio-Londona apel jugoslavenskim narodima da se uzdrže od borbe protiv okupatora i da čekaju na »bojni znak Londona« (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, kutija 306, registarski broj 23/46-1. Dalje: AVII, 306, 23/46-1).

¹⁷ AVII, VK-0147/19.

¹⁸ Plenča, n. dj., 88.

¹⁹ Službene novine Kraljevine Jugoslavije od 5. februara 1942: ukaz kralja Petra II od 11. januara 1942.

²⁰ Prezidijum Narodne skupštine FNRJ, Prvo i Drugo zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, Beograd 1953, 210.

²¹ Isto.

²² Josip Broz Tito, Razvitak oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije u vezi sa međunarodnim događajima, referat na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, 1944, 11.

hitlerovskoj koaliciji, nalagali su rukovodstvu NOP-a da ovom problemu pristupa mnogo obazrivije.²³

Osvrćući se na uzroke aprilske katastrofe, Tuđman piše da je do brzog sloma Kraljevine Jugoslavije došlo ne samo zbog nepripremljenosti vojske, zbog izdaje u državnim i »generalštabnim vrhovima i zbog petokolonaške aktivnosti profašističkih i separatističkih elemenata *već i zato što jugoslavenski narodi nisu htjeli da se bore za onakovu hegemonističku i nedemokratsku buržoasku*« državu (potcrtao D. P.).²⁴ Optužbe koje Tuđman upućuje na adresu jugoslaven-skih naroda zato što »nisu htjeli da se bore« u aprilskom ratu daleko su od stvarne istorijske istine. Prema ocjeni CK KPJ datoj u zaključcima Majskog savjetovanja u Zagrebu 1941. »naši vojnici, koji su pošli sa puno elana da brane nezavisnost naroda Jugoslavije od imperijalističkih razbojnika (potcrtao D. P.), sa zaprepašćenjem su se brzo uvjerali da u vrhovima armije cvate izdaja i špijunaža, da je sve vješto i sistematski pripremljeno, ne za odbranu. već za poraz i kapitulaciju [...]«²⁵ Suprotno izdajničkoj buržoaziji, narodne mase su se istinski htjele boriti protiv imperijalističkih agresora. O raspoloženju naroda da brani svoju nezavisnost drug Tito je obavijestio Kominternu opširnim pismom, u kojem se, pored ostalog, konstatuje da su »narodne mase, uprkos držanja reakcionarne buržoazije koja je bila za kapitulaciju pred Osovinom, istinski bile raspoložene da svim srcem brane svoju nezavisnost [...] Vojnici plakali od bijesa, videći kapitulantsko i izdajničko držanje svojih starijina [...]«²⁶ Upravo to borbeno raspoloženje i odlučnost naroda da brani svoju nezavisnost mogli su stvoriti spontane, ali herojske podvige avijatičara-branilaca Beograda, vojnika đačkoga mariborskog bataljona, na albanskom frontu, posade razarača »Zagreba« i mnogo drugih.

Tuđman također nije u pravu kada tvrdi da »politička linija KPJ o odbrani zemlje (u aprilskom ratu) od fašističkog agresora nije imala *nikakva stvarnog odjeka*, jer narodne mase, nezadovoljne monarhističkom Jugoslavijom, *nisu bile spremne da tu liniju slijede*« (potcrtao D. P.).²⁷ Komunistička partija je bila jedina partija u zemlji koja se odlučno borila za odbranu nezavisnosti Jugoslavije u aprilskom ratu. O tome je drug Tito pisao: »Uoči napada na Jugoslaviju Partija je, u skladu sa svojom linijom da se brani zemlja, dala direktivu da svi partijski članovi koji su bili vojni obaveznici odu u vojsku i na front i da tamo rade među vojnicima u duhu partijske linije. *Ta odluka Partije bila je u članstvu sa oduševljenjem prihvaćena i to je učinilo u vojsci vrlo jak i dobar utisak kada se vidjelo da se komunisti prvi javljaju u borbi za odbranu nezavisnosti naroda Jugoslavije* (potcrtao D. P.). Na frontovima gdje su komunisti bili dovoljno jaki brojno, kao na primjer u Crnoj Gori, čitavi

²³ U pismu vrhovnog komandanta NOP i DVJ druga Tita od 23. februara 1942. Edvardu Kardelju i Ivi Loli Ribaru skreće se pažnja na izdajničku ulogu jugoslavenske buržoazije i njeno jedinstvo u borbi protiv NOP-a, pa se preporučuje da se raskrinkavanje emigrantske vlade provodi s mnogo takta, jer »ti naši napadi ne smiju biti identični sa načinom napadima protiv Nedića i Pavelića, već u skladu sa međunarodnim događajima«. (Zb. NOR II/2, 201).

²⁴ Tuđman, n. dj., 526.

²⁵ Zb. NOR, II/2, 1.

²⁶ AIRPB, 11552 (41). Original na ruskom jeziku.

²⁷ Tuđman, n. dj., 526.

pukovi slušali su komuniste.«²⁸ Komunisti su u mnogim mjestima organizovali zborove, »zalažući se za pružanje maksimalnog doprinosa odbrani zemlje od agresora« — kako piše Aleksandar Ranković koji nastavlja: »Partija poziva dobrovoljce u borbu, a njeni članovi u vojsci podižu borbeni moral i organizuju mestimični otpor i nastoje da se spreči poraz i rasulo jugoslavenske vojske. Partijska rukovodstva i organizacije širom zemlje zahtevaju od vojnih komandanata naoružanje radnika i drugih antifašista i rodoljuba za borbu protiv pete kolone i pojačanje otpora agresoru.«²⁹

Tako su komunisti, protivno ogromnoj većini generala, viših oficira i najviših nosilaca monarhističke vlasti, organizovali otpor agresoru i razvili intenzivnu političku propagandu razobličavajući fašizam i ukazujući narodnim masama na neposrednu opasnost od pobornika »novog evropskog poretka«. Tamo gdje je otpor vojske prestajao, komunisti su pozivali vojnike da skrivaju oružje i da se ne predaju Nijemcima i Italijanima.³⁰ Ova svestrana aktivnost komunističke imala je dalekosežne posljedice za budući razvoj oružanog ustanka,³¹ pa je, prema tome, neprihvatljiva tvrdnja Franje Tuđmana da politička linija KPJ u odbrani zemlje u aprilskom ratu »nije imala nikakvog stvarnog odjeka na narodne mase.«³² Opravdano se može pretpostaviti da bi uspjesi KPJ u odbrani zemlje za vrijeme aprilskog rata bili znatno veći da nije — kako A. Ranković konstatira — nastupilo opšte rasulo i dezorganizacija u trulim i korumpiranim tadašnjim vrhovima.³³

Tuđman je u pravu kada ukazuje na potrebu da se svetsranije izučavaju sve teškoće u razvitku NOB-a u Makedoniji, a ne samo defetizam Šatorova i pogrešni stavovi bugarske Partije. Međutim, njegova tvrdnja da je u makedonskom narodu »*dugo vremena vladalo nepovjerenje prema svakoj ideji ponovnog uspostavljanja Jugoslavije*« (potcrtao D. P.)³⁴ — teško da se može održati pred objektivnim sudom povijesne znanosti.³⁵

²⁸ AIRPB, 11552 (41): pismo druga Tita od juna 1941. Kominterni.

²⁹ Narodna armija, 28. aprila 1961.

³⁰ Od oko 700.000 vojnika, koliko je imala vojska Kraljevine Jugoslavije u aprilskom ratu, Nijemci i Talijani zarobili su 6.298 oficira i 337.864 podoficira i vojnika (Archiv der Gegenwart, Wien 1941, 5006). Na osnovu nekih podataka, koji još uvijek podliježu diskusiji, pretpostavlja se da je za vrijeme aprilске katastrofe sakriveno: oko 100.000 pušaka, 6.000 puškomitraljeza, 3.500 mitraljeza, 100.000 ručnih bombi, 6.000 pištolja i druge znatne količine oružja i municije. Dobar dio tog oružja upotrebljen je ne samo u vrijeme ustanka nego i kasnije, u toku narodnooslobodilačke borbe.

³¹ Dajući ocjenu djelatnosti i rada KPJ u vrijeme obrambenog aprilskog rata 1941, u Programu SKJ pored ostalog kaže se ovo: »Poslije svih razočaranja koja su doživjele u staroj Jugoslaviji, a naročito za vrijeme njenog sloma, narodne mase su sada više no ikad slušale glas Komunističke partije Jugoslavije i prihvatile njenu politiku, metode i organizaciju borbe« (Program SKJ 1959, 91).

³² Tuđman, n. dj., 526.

³³ Narodna armija, 28. april 1961.

³⁴ Tuđman, n. dj., 531.

³⁵ Do sada je objavljeno više studija o makedonskom nacionalnom pitanju kao i o nepravilnom držanju rukovodstva Bugarske radničke partije (komunista) prema Filovljevoj okupaciji Vardarske Makedonije, što je odlučno utjecalo na razvoj NOP-a u ovoj republici (Lazar Mojsov, Bugarska radnička partija (komunista) i makedonsko nacionalno pitanje, Beograd 1948). Upravo zbog toga Kominterni je u augustu 1941. donijela odluku da »Makedonija bude kod Jugoslavije po razlozima praktičnim i celishodnim« (Zb. NOR VII/1, 4).

Narodnooslobodilački pokret u Makedoniji, a zajedno s njim i ideja o ponovnom uspostavljanju Jugoslavije, razvijao se »kroz borbu za savlađivanje nacionalističko-šovinističkih i kontrarevolucionarnih stavova [...] Metodija Šatarova-Šarla, koji se u to vreme nalazio na čelu Pokrajinskog komiteta KPJ za Makedoniju [...] S druge strane, Narodnooslobodilački pokret u svom početnom periodu morao je da prođe kroz upornu borbu protiv oportunističkih i kolebljivaca iz redova partiske organizacije [...] a isto tako i kroz borbu protiv raznih velikobugarskih elemenata«. ³⁶ Osim toga, okupatori su Makedoniju demarkacionom linijom podijelili između italijanskih i bugarskih vlastodržaca, dok je poznati terorist Vanča Mihajlov držan u rezervi da u datom momentu, po primjeru »Nezavisne Države Hrvatske«, obrazuje »Nezavisnu Makedoniju«. Očito je da je takva politika okupatora u Makedoniji bila sastavni dio njegove strategijske koncepcije o raspirivanju nacionalne mržnje, koja je imala za cilj da razjedini makedonski narod i odvoji ga od zajedničke borbe svih naroda Jugoslavije protiv fašizma.

Uprkos smišljenoj politici okupatora o raspirivanju bratoubilačkog rata, makedonski narod je, zahvaljujući ulozi i radu KPJ, savladao sve teškoće i ostvario čvrsto jedinstvo. ³⁷ Od prvog dana sloma Kraljevine Jugoslavije, makedonski narod je uporno zahtijevao nacionalno ujedinjenje i uspostavljanje demokratske i slobodne Jugoslavije kao bratske zajednice njenih ravnopravnih naroda. Upravo zbog toga teškoće u razvitku NOP-a i socijalističke revolucije u Makedoniji ne treba shvatiti kao »nepovjerenje prema svakoj ideji ponovnog uspostavljanja Jugoslavije«. ³⁸ Naprotiv, makedonski narod je imao »najsigurniju garanciju u našoj Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije da će dobiti svoju punu ravnopravnost i slobodu«. ³⁹

Pored navedenih, Tuđman nam je u pomenutom napisu prezentovao niz pogrešnih ocjena i o drugim događajima narodnooslobodilačkog rata. Tako on oštro odvajava »pasivno držanje Mačekova rukovodstva HSS-a« ⁴⁰ od aktivnosti emigrantske vlade, iako je nepobitno da je Mačekovo rukovodstvo HSS bilo veoma aktivno u borbi protiv NOP-a i da je garnitura toga rukovodstva (Krnjević, Šutej, Šubašić, Jančiković i dr.) aktivno učestvovala u radu ministarskog savjeta Kraljevine Jugoslavije. Štaviše, poslije pada činovničke vlade Božidara Purića, garnitura HSS stala je na kormilo emigrantske jugoslavenske vlade u Londonu. ⁴¹

³⁶ Lazar Mojsov, Predgovor, Zb. NOR VII/1.

³⁷ Koristeći se najprimitivnijim metodama širenja nacionalne mržnje, okupator je uspio da u toku 1943. i 1944. izvjestan broj Šiptara iz zapadne Makedonije okupi u balističke bande (Zb. NOR, VII/1, Predgovor).

³⁸ Tuđman, n. dj., 531.

³⁹ Izvještaj Svetozara Vukmanovića Tempa od 8. augusta 1943. CK KPJ o stanju u Makedoniji (Zb. NOR VII/1, 97).

⁴⁰ Tuđman, n. dj., 530.

⁴¹ CK KPJ je od prvog dana ustanka stalno isticao potrebu za raskrinkavanjem izdajničke i otvorene saradnje Mačekova rukovodstva HSS s okupatorom.

Politiku njemačkog revanšizma i talijanskog iredentizma prema Jugoslaviji Tuđman stavlja u okvire naci-fašističkih planova »rušenja versajskog i stvaranja novog evropskog poretka« i pri tom zanemaruje ulogu puča jugoslovenskih naroda od 27. marta 1941, jer su njime, a ne diklomatskim razlozima, sile Osovine bile natjerane »da raskomadaju Jugoslaviju na više podložnih državica«. ⁴² Međutim, ovi propusti, kao i neki drugi, zahtijevaju da se na njih osvrnemo drugom prilikom.

⁴² Tuđman, n. dj., 531.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

Tajnik redakcije:

IVAN KAMPUŠ

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB